

IANO HACKINGO ISTORINĖS ONTOLOGIJOS IR MICHELIO FOUCAULT GENEALOGIJOS SĄSAJOS

Marius Markuckas

Vilniaus universiteto
Filosofijos istorijos ir logikos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
El. paštas: marius.markuckas@fsf.vu.lt

Santrauka. Straipsnyje pristatomas Iano Hackingo išplėtotas socialinio pažinimo metodas – istorinė ontologija – kartu aptariant svarbiausius šio metodo idėjinius šaltinius. Didžiausias dėmesys telkiamas į Hackingo istorinės ontologijos ir Foucault genealogijos sąsajų aptarimą. Parodoma, jog, nepaisant reikšmingos Foucault teorinės įtakos Hackingo mąstymui fakto, vis dėlto tarp istorinę ontologiją ir genealogiją grindžiančių požiūrių į istoriją kaip socialinės tikrovės konstravimo lauką ir jos esaties modusų esama ryškių skirtumų. Daroma išvada, jog istorinėje ontologijoje „kalbos žaidimų“, o ne „galios žaidimų“, kaip genealogijos atveju, pripažinimas socialinės tikrovės konstitavimo mechanizmu Hackingui leido radikalizuoti antiesencialistinę šitokios tikrovės kaip „nesančios esaties“, ar kvazi-tikrovės, t. y. „nužymėtos“ kaip grynai kalbinės esaties, sampratą. Taip pat konstatuojama, jog fundamentalus socialinės tikrovės „sukalbinimas“ Hackingui, viena vertus, atvėrė galimybę užčiuopti ir eksplikuoti (po)moderniosios etikos konstruktyvistinį ir nihilistinį pobūdį, bet, antra vertus, įėmė ir šiuolaikinės socialinės inžinerijos, kaip individų atžvilgiu taikomos išorinės prievartos, „neutralizavimo“ bei etinio „estetizavimo“ tendenciją.

Pagrindiniai žodžiai: Hackingas, istorinė ontologija, žmogiškosios rūšys, Foucault, genealogija

Ianas Hackingas geriausiai žinomas ir dažniausiai pristatomas kaip mokslo filosofas ir mokslo istorikas. Visgi pats Hackingas save mieliau vadina neįprastu analitinio tipo filosofu. Jis, kaip pats nurodo¹, domisi praeitimi ir naudoja ją savo konceptualinėse analizėse kur kas daugiau, nei yra įprasta analitiniams filosofams, be to, daug reikšmės teikia ir kitų mokslų, o ne vien tik „geriausio mokslo“ apmąstymams – tai vėlgi nėra būdinga daugeliui analitinės srovės filosofų.

Apie Hackingą kaip apie „netipinį“ analitinį filosofą byloja ir tai, jog į jo platų

mokslinių interesų lauką patenka net ir šiuolaikinėje socialinėje bei iš dalies politinėje filosofijoje gvildenamos problemos. Hackingo pateikiamos įžvalgos sociopolitine tematika leidžia jį pagrįstai laikyti ne tik analitiniu filosofu, bet ir socialiniu teoretiku. Hackingo kaip analitinio filosofo ir socialinio teoretiko susietį, suformavusią specifinį šio mąstytojo analizės stilių, ypač aiškiai atskleidžia jo plėtojamas ir jį labiausiai išgarsinęs socialinio pažinimo metodas – istorinė ontologija². Kadangi Lietuvoje Hackingo darbai

¹ Iš asmeninės Iano Hackingo internetinės svetainės. Prieiga per internetą: <http://www.ianhacking.com/education.html> [žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.].

² Nors pats Hackingas istorinės ontologijos termino nėra griežtai apibrėžęs, o vėlesniuose savo darbuose, pasirodžiusiuose po *Istorinės ontologijos* (2002), aps-

vis dar yra mažai žinomi ir menkai tyrinėti³, šio straipsnio tikslas yra pristatyti istorinę ontologiją, kartu aptariant svarbiausius idėjinius jos šaltinius.

Bene pačiu svarbiausiu tokiu šaltiniu laikytinos Michelio Foucault teorinės įžvalgos; istorinė ontologija netgi traktuojama kaip išplėtotą ir modifikuotą Foucault tyrinėjimų strategijos versija (Hacking 2002: 1–26). Tačiau net ir pripažįstant ypatingos Foucault įtakos Hackingo mąstymui faktą sykiu negalima nepastebėti ir to, jog tarp šių mąstytojų pateikiamų teorinių įžvalgų esama ne tik akivaizdžių panašumų, bet ir ryškių skirtumų. Pastarieji teikia pagrindą apie Hackingą kalbėti kaip apie savarankišką ir originalų teoretiką, o ne vien tik talentingą tyrinėtoją ar sekėją. Tuo įsitikinti leidžia Foucault ir Hackingo socialinio pažinimo metodų palyginimas, o konkrečiai – genealogijoje bei istorinėje ontologijoje glūdintys skirtumai tarp šiuos metodus grindžiančių istorijos, socialinės tikrovės ir jų tarpusavio ryšio sampratų, taip pat nevienodo etikos klausimo teorinio akcentavimo. Šių skirtumų išskleidimą ir analizę galima laikyti pagrindiniais šio straipsnio uždaviniais.

Istorinio-ontologinio metodo ištakos

Nors istorinio-ontologinio metodo autorystė kone visuotinai priskiriama Hackingui, vis dėlto nemenki jo radimosi nuopelnai tenka

kritai susilaukė nuo intensyvios šio termino vartosenos, vis dėlto šio straipsnio autorius mano, jog istorinę ontologiją galima pagrįstai traktuoti (ir) kaip pakankamai artikuliuotą ir specifinį socialinio pažinimo metodą, kurį apibūdina tikrovės objektų egzistencijos ir su šiais objektais bei jų (etiniai) poveikiais siejamų istorinių-socialinių procesų ryšio analizės akcentavimas.

³ Iano Hackingo kaip mokslo filosofo pažiūros bent iš dalies aptariamoms Edmundo Adomonio straipsnyje „Apie stebėjimus“ (smulkiau žr.: Adomonis 2009).

Foucault. Pats Hackingas atkreipia dėmesį į tai, jog Foucault savo garsiajame straipsnyje „Kas yra Švietimas?“ mini „mūsų pačių istorinę ontologiją“ (*the historical ontology of ourselves*) taip įvardydamas tyrimą, besidominčią „tiesa, per kurią mes konstituojuame save kaip žinojimo objektus“, „galia, per kurią mes konstituojuame save kaip subjektus, veikiančius kitų atžvilgiu“ ir „etika, per kurią mes konstituojuame pačius save kaip moralinius veikėjus“ (Hacking 2002: 2). Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad frazės „mūsų pačių istorinė ontologija“ Foucault išties nevartojo dažnai, darytina išvada, kad jis jai neskyrė ypatingo teorinio dėmesio, o pati frazė taip ir neprigijo jo kalboje. Tikėtina, kad plėtoti istorinę ontologiją Foucault nematė prasmės todėl, jog manė ją sėkmingai atstojant genealoginį metodą. Tai grįstų tas faktas, kad viename iš interviu Foucault genealogiją apibūdino kaip „mūsų pačių istorinę ontologiją“ (Foucault 1984: 351–352).

Kad ir kaip būtų, istorinei ontologijai kaip atskiram metodui, tiesa, pakitusio sąvokinio turinio, buvo lemta atgyti Hackingo darbuose. Foucault kalbėjo tik apie „mūsų pačių“ istorinę ontologiją, t. y. jį domino tik tai, kaip „mes“ konstituojuame save pačius, o Hackingo užmojis yra kur kas platesnis. Hackingas išplečia metodo taikymo ribas ir nagrinėja įvairiausias konstitucijas – pavyzdžiui, nuo to, ką dabar įvardijame kaip „tikimybę“, atsiradimo iki to, kaip rutuliojosi žinojimas apie slankias psichikos ligas (*transient mental illnesses*) ir kaip tai keitė mūsų savivoką ir elgesį (Hacking 2002: 4).

Tačiau net ir savitu būdu plėtodamas istorinę ontologiją Hackingas vis dėlto leidžia aiškiai suprasti, jog svarbiausias klausimas lieka tas, kaip įvairūs konceptai ir juos atliepiančios praktikos ir institucijos, kuriuos vi-

sus galime traktuoti kaip žinojimo objektus, atvėrė naujas žmogaus pasirinkimo ir veikimo galimybes. Hackingo siekis apsaugoti tai, kas buvo svarbiausia Foucault minimoje mūsų pačių istorinėje ontologijoje, t. y. tris kertines – žinojimo, galios bei etikos – ašis (ibid.: 5), patvirtina, jog nepaisant įvykusio metodo euristinio potencialo išplėtimo, pagrindinis jam keliamas tikslas liko iš esmės nepakitęs – paaiškinti ne tik tai, kaip istorijos tėkmėje radosi koks nors esinys (kad ir kas tai būtų – dalykas, klasifikacija, idėja, žmonių rūšis, institucija), bet, svarbiausia, tai, kaip tai paveikė žmones, arba kalbant fukoiškai – kokią įtaką tai turėjo mūsų pačių tiek savivokos, tiek elgesio konstitucijai. Tai leidžia pagrįstai konstatuoti, jog vienas svarbiausių šiuolaikinės socialinės ir politinės filosofijos – individo „gamybos“ priemonių ir būdų – klausimų yra aktualus abiem mąstytojams, nors pats Hackingas ir teigia, kad jo plėtojama istorinei ontologijai trūksta tos politinės ambicijos ir įsitraukimo į kovą, ko Foucault siekė savo vėlesniosiomis genealogijomis (ibid.).

Nagrinėjant istorinės ontologijos ir genealogijos ryšius reikėtų pažymėti, kad Hackingo pateikiamas Foucault genealogijų kaip „politiškai ambicingų“ įvertinimas yra kvestionuotinas. Kaip įtikinamai parodė Charles'as Tayloras (1987: 69–102) ar Michaelis Walzeris (1992: 210–230), iš Foucault požiūrio į istoriją, kurį geriausiai reprezentuoja mąstytojo plėtotas genealoginis socialinės tikrovės pažinimo metodas, iš principo negalėjo rasti naujės – „alternatyvios“ ar „geresnės“ esamai – sociopolitinės tvarkos vizija. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Foucault ne tik kad nesukūrė sisteminės politinės teorijos, bet ir neskyrė ypatingo teorinio dėmesio ir etinei problema-

tikai⁴. Tai yra ryškus skirtumas lyginant su Hackingu, kuris etinę problematiką nagrinėja gana plačiai. Aiškintis tokio skirtumo priežastis derėtų pradėti nuo genealoginio metodo aptarimo, o konkrečiau – reikėtų apsvarstyti šį metodą suponuojančią savitą istorijos, socialinės tikrovės, o ypač jų tarpusavio ryšio sampratą.

Genealogija kaip „grynosios galios“ manifestacija

Iki genealoginio metodo suformavimo Foucault užsiėmė tuo, ką jis pats vadino žinojimo archeologija. Foucault archeologiniai tyrinėjimai iš esmės buvo epistemologinis projektas, per skirtingų žinojimo būdų (epistemų) ir diskursyvinių struktūrų analizę eksplikavęs žmogiškojo mąstymo reliatyvumo faktą, gelminę jo priklausomybę nuo istorinio *a priori* (Foucault 1972: ypač 21–76). Archeologiniame etape negalėdamas įvardyti žinojimo (pirmiausia besireiškiančio mokslo forma) transformacijų priežasčių, Foucault, kaip pats nurodo, atidėjo priežasčių problemą ir apsiribojo pačių transformacijų aprašymu (Foucault 2005: xiii–xiv). Tačiau, žvelgiant pažintiniu požiūriu, toks atsiribojimas nuo priežastingumo problemos buvo neabejotinas archeologijos trūkumas ir todėl vėlesniuose

⁴ Teigti, kad Foucault visiškai atsiriboja nuo etinės problematikos, būtų nekorektiška, tačiau atidžiau lyginant Foucault ir Hackingo darbus netrunka paaiškėti, jog ši problematika Foucault veikaluose iš esmės yra tik šalutinė tema. Nagrinėdamas įvairius moderniojo žmogaus „gamybos“ aspektus Foucault vis dar nėra galutinai „išsilaisvinęs“ iš natūraliąją nuostatą įkūnijančių prielaidų apie žmogų ir jo prigimtį, todėl šią „gamybą“ iš principo sieja tik su žmogaus disciplinavimu pasitelkus reikiamas technikas. Savo ruožtu Hackingo darbuose socialinio konstruktyvizmo problema keliamą gerokai radikaliau ir todėl kur kas aštriau iškyla tokios radikalios socialinės inžinerijos padarinių etinio vertinimo klausimai.

savo darbuose keldamas priežastinio ryšio klausimą, kas lemia žinojimo transformacijas, kaip ir ieškodamas paaiškinimo, kodėl įsigali vienos, o ne kitos žinojimo formos, Foucault neišvengiamai turėjo archeologinę tyrinėjimų strategiją papildyti „galios“ konceptu. Tai lėmė naujos metodologinės priemonės – genealogijos – atsiradimą. Pamatinis genealoginio metodo konceptas – galios konceptas – suponavo tai, jog pasikeitimai kognityvinėje-diskursyvinėje plotmėje nėra šiai plotmei imanentiškų procesų išdava. Foucault genealoginiu metodu konstatuoja, jog tam tikro žinojimo įsigalėjimas yra ne pasyvaus pažinimo proceso, bet galios – arba aktyvaus įtvirtinimo – išdava.

Foucault genealoginis metodas yra grindžiamas nyčiškosios moralės genealogijos eksploatacija, tiesa, maksimaliai išplečiant jos aiškinamąjį potencialą. Nietzsche's veikalo *Apie moralės genealogiją* išvalgą, jog moralės istorija turi būti mąstoma per galios sąvoką, Foucault pritaikė apskritai visos socioistorinės tikrovės aiškinimui. Pažymėtina, kad tokia galimybė egzistavo paties Nietzsche's filosofijoje – konkrečiai jo skelbtoje „Dievo mirties“ tezėje. Kaip išaiškino Martinas Heideggeris (1992: 168–216), joje glūdėjo nuostata, jog metafizinį metmenį, o sykiu ir jį grindžiantį ontologinį pamatą ir jį įkūnijančias struktūras praradęs pasaulis virto tik skirtingų valios galiai projekcijų vediniu. Tai leidžia Nietzsche's filosofiją traktuoti kaip savotišką jungiamąjį tiltą tarp modernio filosofijos etalono kantiškojo transcendentalizmo ir pomodernistinio konstruktyvizmo. Tas faktas, jog būtent Nietzsche yra laikomas pomoderno pirm-taku, o jo filosofija yra pripažįstama kaip vienas iš kertinių idėjinų šaltinių žinojimo sociologijoje (Berger, Luckmann 1999:

17–18) – disciplinoje, besivadovaujančioje idėja, jog visa socialinė tikrovė tėra konstruktas, – tai tik patvirtina.

Tačiau net ir pripažįstant Nietzsche's perspektyvistinėje filosofijoje išties buvus milžinišką konstruktyvizmo potencialą sykiu negalima nepastebėti ir to, jog įvairiuose darbuose plėtodamas etinio pobūdžio naratyvą apie ponų ir vergų moralę bei jų kovą Nietzsche visgi paliko galimybę išsaugoti jei ne „tikros“ tikrovės, tai bent jau „tikresnės“ sąmonės idėją. Nietzsche's kritika, nukreipta sokratiškosios-platoniškosios tradicijos ir ypač krikščionybės („platonizmo liaudžiai“) atžvilgiu, buvo grindžiama pamatinu įsitikinimu, jog būtent pastarosios intelektualinės srovės yra esminiai šaltiniai, lėmę anapusių aukštinimą labiau už šiapusių, gyvenimo tęstinumą laiduojančių vertybių menkinimą ir neigiantys tai, kas yra neabejotinai vertinga ir tikra – tai yra patį gyvenimą (Nietzsche 2000: ypač 18–26, 40–47). Tai teikia pagrindą tvirtinti, kad pragmatistinėje Nietzsche's nuostatoje, raginusioje atsigręžti į augančio gyvenimo principą ir iš jo perspektyvų pervertinti vertybes, slypėjo negatyviai suprastos kaip mažiau melagingos sąmonės už tą, kurią, anot jo, formavo ir įtvirtino tradicinės vertybės, atgavimo viltis. Tokią Nietzsche's mąstymo interpretaciją, regis, palaikytų ir Paulo Riceouro įtarumo hermeneutika, kur Nietzsche yra pristatomas kaip vienas iš kertinių „įtarumo mokyklos“ mąstytojų; šią mokyklą, kurios nariais, be Nietzsche's, Riceouras dar mano esant Marxą ir Freudą, vienija pastangos apvalyti sąmonę nuo iliuzijų ir apgaulių bei parengti ją naujos Tiesos karalystei (Riceour 1970: 32–36, ypač 32–33).

Šią Nietzsche's mąstyme glūdėjusią kontroversiją, leidusią Heideggeriui, ne-

paisant nuožmios Nietzsche's kritikos tradicinės metafizikos atžvilgiu, patį Nietzsche įvardyti „paskutiniuju metafiziku“, savo genealoginiame metode galutinai panaikino Foucault. Jis, sakytume, „supozityvistino“ Nietzsche's mąstymo dvasią pasinaudodamas paties Nietzsche's filosofijoje glūdėjusiais resursais, t. y. radikalizuodamas reliatyvistinę pažiūrą į istoriją ir tikrovę. Dar archeologinio etapo tyrinėjimai Foucault leido įsitikinti, kad kiekviena konkreti istorinė epocha ir joje buvojantys žmonės yra „paženklinti“ konkretaus gelminio žinojimo, t. y. konkrečiu istoriniu laikotarpiu vyraujančio ikireflektyvaus paradigminio pasaulėvaizdžio, disciplinuojančių diskursų ir socialinių praktikų sąveikos forma persmelkiančio kone visas socialines institucijas, o tai savo ruožtu tik patvirtina, kad socialinė tikrovė yra absoliučiai reliatyvi, neturinti jokio jos „objektyvumą“ galinčio laiduoti pamato. Ypač aiškiai ši nuostata atsiskleidžia genealoginiame metode glūdėjusioje socialinės tikrovės kaip „grynosios galios“ išraiškos ir istorijos kaip šios galios raiškos laikiškos sąlygos sampratoje; atkreiptinas dėmesys į tai, kad čia apskritai nebesama jokių archimediškųjų taškų, į kuriuos atsiremiant būtų galima normatyviškai konstatuoti, kaip kad žvelgdamas į istoriją vis dar buvo pajėgus konstatuoti Nietzsche, jog, pavyzdžiui, „graikai mokėjo gyventi“ (Nietzsche 1995: 28). Foucault mąstyme nebeaptinkami jokie kriterijai, kurie galėtų būti „sąmonės klaidingumo“ matu ar teiktų pagrindą sąmonės „(iš)taisymo“ viltims. Net „gyvenimo“ fantomas, kuris Nietzsche's filosofijoje atliko ypatingo referento vaidmenį, nuolatinėje istorinėje kaitoje teikdamas specifinį „tikrumo“, taigi ir „objekty-

vumo“ kaip „siekiamumo“ atskaitos tašką⁵ bei pačią Nietzsche's filosofiją palikęs kyboti tarp istorijos ir utopijos (Šliogeris 1991: 7), Foucault mąstyme nebetenka prasmės.

Pabrėždamas, kad kiekviena visuomenė turi savo tiesos režimą, savo „bendrąją tiesos politiką“ (Foucault 1980: 131), Foucault savitai atliepia manheimišką įžvalgą apie bendrąją totalinę ideologiją – visiems visuomenės nariams būdingus mąstymo rėmus. Lygia greta skelbdamas „žmogaus mirties“ idėją, lydimą žmogaus kaip esmę turinčio esinio sampratos atmetimo „tylaus filosofinio juoko“ forma (Foucault 2004: 373), ir taip sykiu konstatuodamas, jog žmoguje nesama nieko, kas galėtų tapti žmogaus pažinimo pagrindu, t. y. į savo mąstymą internalizuodamas moderniąją socialinę ir politinę mintį grindžiančią antropologinę nuostatą, jog žmogus yra tik permanentiškai kintantis socialinis artefaktas, Foucault neišvengiamai turėjo prieiti išvadą, jog išsilaisvinti iš totalinės galios apsupties nėra jokių galimybių. Kadangi kiekviena sistema, kiekviena visuomenė, apsibrėžia savo tiesos variantą, todėl tiesiog nėra būdo, leidžiančio pabėgti iš galios į laisvę; įmanomas tik perėjimas nuo vienos galios sistemos, arba vieno tiesos varianto, prie kitos galios sistemos, arba kito tiesos varianto (Taylor 1987: 70).

Dar kitaip sakant, tai reiškia, jog net ir atskleidus galios santykių struktūrą ar pademonstravus jų implikuojamą priespaudą nebūtų jokio pagrindo viltis, kad drauge bus išlaisvinta ir vadinamoji „tiesa“. Foucault genealoginio metodo – traktuojančio istoriją kaip tokią, kurioje nesama nieko

⁵ Anot Georgo Simmelio, augančio gyvenimo idėja Nietzsche'i leido išvengti Schopenhaueriui būdingo pesimizmo (pagal Baranovą 2007: 60).

„objektyvaus“, kurioje viskas, įskaitant ir pačius žmones, tėra galios manifestacija, – požiūriu žmogus iš principo yra pasmerktas egzistuoti neišsklaidomame ideologiniame ūke – amžinai klaidingos sąmonės pasaulyje. Tiek tikrovės, tiek žmogaus objektyvaus pažinimo negalimumo faktas lemia tai, jog nesama jokių kriterijų, kurių pagrindu galėtų būti formuluojama normatyvinė politinė teorija ar etinė koncepcija.

Genealogija versus istorinė ontologija: nuo galios prie kalbos

Genealoginį metodą grindžiančiame požiūryje į istoriją nebelieka to, ką vartojant kantiškąją terminiją būtų galima pavadinti noumeniškos tikrovės horizontu. Pereidamas nuo žinojimo archeologijos prie genealogijos Foucault galutinai atsisakė jo ankstyvuosiuose darbuose apie beprotybę dar galimos užčiuopti „tikresnės“ tikrovės idėjos, kuri, kaip leidžia suprasti Hackingas, pavyzdžiui, glūdėjo nuostatoje, jog iki įvairiausių psichoterapinių žinių ir praktikų susiformavimo būta grynesnės, tikresnės beprotybės. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Hackingas, kritikuodamas mokslinio objektyvumo – kaip naivaus įsitikinimo gyno žinojimo būklės egzistavimu – idėją, tokį Foucault atsimetimą nuo ankstyvuosiuose darbuose aptinkamos „grynesnės būklės“ vizijos vertina tik teigiamai: „Laimė, jis [Foucault – M. M.] atsisakė šios romantinės fantazijos gana anksti“ (Hacking 2002: 7).

Pastarasis vertinimas patvirtina, jog ne tik Foucault, bet ir Hackingui būdinga pažiūra į socialinę tikrovę kaip į „konstruktą“⁶.

⁶ Plačiau žinoma ir tyrinėtojų įvairiais aspektais nagrinėjama Hackingo siūloma skirtis tarp socialinių ir gamtos mokslų (pvz., žr. Cooper 2004, Martínez 2009),

Aktualu pažymėti, kad tokios pažiūros ištakos glūdi dar modernybėje įvykusiame perėjime nuo stabilios prie procesinės tikrovės sampratos. Teoriškai diskreditavus tradicinės metafizikos postuluotą esinio kaip duotybės sampratą ir įtvirtinus esinio kaip gynojo tapsmo sampratą, t. y. esinio buvimą neperskiriama susaisčius su istoriniu procesu, radikaliai transformavosi ne tik esinio, bet ir istorijos statusas. Šią transformaciją galima apibūdinti kaip esinio ir istorijos tarpusavio santykio inversijos įvykį. Nesuklysimė pasakydami, kad šį įvykį įgalino su Kanto filosofija pažinimo teorijoje įvykdytas „koperniškas perversmas“, kai natūraliąją nuostatą tikrovės atžvilgiu pakeitė intersubjektyvioji nuostata. Jürgenas Habermasas tai nusako lakonišku teiginiu, jog „Kantas modernųjį pasaulį vaizduoja tarsi minčių statinį“ (Habermas 2002: 30).

Minimas perversmas, turėjęs paradigmines transformacines pasekmes visai epistemologijai, atitinkamai paveikė ir istoriją, kuri pradėta traktuoti nebe tik kaip specifinis tikrovės apmąstymo ar pažinimo būdas, bet pirmiausia kaip jos raiškos režimas, kurio forma, svarbu pažymėti, yra esmiškai naratyvinė – arba kalbinė. Įsigalinčio moderniojo solipsizmo kontekste kalbai įgijus ne tikrovės „atspindžio“, bet

regis, neleistų ar bent jau rimtai komplikuočių Hackingo kaip universaliojo konstruktyvisto įvardijimą. Hackingas (mokslinių) realistų ir (socialinių) konstruktyvistų ginče nevengia užimti tarsi neutralaus „sutaikytojo“ poziciją (Hacking 1999: 68); šitaip jį vertina ir kai kurie jo pažiūrų tyrinėtojai (pvz., žr. Murphy 2001). Tačiau tas faktas, kad Hackingas drauge atvirai pripažįsta esantis skeptiškas pačios „esmės“ idėjos atžvilgiu (Hacking 1999: 17), jį savaime priartina prie konstruktyvistų stovyklos ir leidžia pagrįstai suabejoti jo „neutralumu“. Žinant tai, yra nuoseklu, jog net ir gamtos mokslų atžvilgiu Hackingo pažiūrose esama gana ryškių konstruktyvistinių nuostatų (plačiau žr. ibid: 63–99).

tikrovės „generavimo“ įrankio statusą (tai reflektuojama tokių XX a. mąstytojų kaip Wittgensteino ar Heideggerio darbuose), istorinis naratyvas – esaties metafizikos kontekste buvęs tiesiog pasakojimu apie kokį nors tikrovės esinį – dabar tapo, vartojant vitgenšteiniškas išraiškas, pasaulio ribų nustatinėjimu. Istoriją, suprastą kaip turinčią tikslą pateikti kuo objektyvesnį, t. y. kuo labiau esinio ontologinę esmę išskleidžiantį, pasakojimą, pakeitė istorija, kuri suprantama kaip fundamentali esinio ontinės raiškos sąlyga ir terpė; perėjus prie nuostatos, jog esinys ne turi istoriją, bet egzistuoja istoriškai, paties esinio egzistencija tapo absoliučiai priklausoma nuo istorijos, o ne atvirkščiai (Radžvilas 2014: 16–17).

Tradicinio, arba „senojo“, ir pomoder-
naus“, arba „naujojo“, istoriškumo sampratų
santykį analizuojantis ir taip pat giluminius
kantiškojo mąstymo ryšius su pakitusiu isto-
rijos statusu tikrovės esinių – taigi ir pačios
tikrovės – atžvilgiu akcentuojantis Vytau-
tas Radžvilas siūlo „naująjį“ istoriškumą
vadinti „transcendentaliniu istoriškumu“⁷.
Pasak Radžvilo (ibid.: 29), „[t]oks įvardi-
jimas tiksliai apibūdina šitokio istoriškumo
prigimtį, būtent juo pabrėžiama, kad šitoks
istoriškumas yra ne empirinė tiesiogiai
patiriamų, arba „duotų“, esinių savybė, o
būtent transcendentalinė jų išstatos sąlyga.
[...] pomodernusis istoriškumas suprastin-
nas kaip „steigiančio suįvykinimo“ būdu
besirandančių esinių „idealiai empirinės“
raiškos, tai yra grynai transcendentaliniu

⁷ Nors Kanto filosofija neabejotinai laikytina esmi-
ne „naujojo“ istoriškumo sampratos radimosi prielaida,
vis dėlto kaip vienas pirmųjų ir svarbiausių mąstytojų,
nuosekliai filosofiškai apmąščiusių ir teoriškai įkūni-
jusių šią sampratą, galėtų būti įvardytas Hegelis, kurio
istorijos filosofiją grindžia pamatinė nuostata, jog ne
„dvasia“ paaiškina istoriją, o istorija paaiškina „dvasią“
(Šliogeris 1990: 14).

„tiesos režimu“ egzistuojančios ne „iš tiesų
esančios“, o tik „nužymimos“, efemerišku
„tikrovės pėdsakų“ trajektorijos pavida-
lu pasirodančios esinijos virtualus, taigi
giliausia šio žodžio prasme *a-topiškas* ir
a-istoriškas – bevietis ir belaikis – fenome-
niškos išsklaidos horizontas.“ Pažymima,
kad tokio istoriškumo prigimtis būdinga
antiesencialistiniam Foucault ir šio mąs-
tytojo sekėjų, besivadovaujančių istorijos
kaip „nesančios esaties“, t. y. ženklinamos ir
todėl grynai fenomeniškos tikrovės empiri-
nio „nužymėjimo“ terpės ir būdo samprata,
mąstymui. Vienas reprezentatyviausių to
pavyzdžių yra būtent Hackingo istorinė
ontologija, kur – ką aiškiai konotuoja ir
pati „istorinės ontologijos“ sąvoka – ref-
lektuojama ir teoriškai įtvirtinama pamatinė
nuostata, jog tikrovės esinių atsiradimas
(*coming into being*), kaip ir išnykimas,
yra neperskiriamai nuo istorinio proceso
egzistuojantis reiškinys.

Tačiau nors Foucault ir Hackingą tvirtai
saisto pomoderni istorijos kaip transcenden-
talinio istoriškumo samprata, grindžianti
tikrovės kaip „konstrukto“ idėją, vis dėl-
to keliant tokios tikrovės „konstravimo“
technologinį klausimą svarbu pasakyti,
jog abiejų mąstytojų siūlomi atsakymai į
jį yra skirtingi. Foucault požiūriu, socia-
linės tikrovės esinių radimosi šaltinis yra
žinojimo bei socialinių praktikų, nuo kurių
neperskiriamai egzistuoja ir galios santykiai,
sąveika. Atmesdamas senąjį – hobsiškąjį –
galios modelį, kur galia buvo suprantama
iš esmės kaip suvereno galia nustatyti
taisykles ir pasitelkiant išorinę prievartą
priversti pavaldinius šių taisyklių laikytis,
Foucault pereina prie naujos *neobjektinės
galios* sampratos. Foucault požiūriu, galia
neturi jokio konkretaus „centro“, iš kurio
kyla, bet yra latentiška ir santykinė, t. y.

besiskleidžianti per anonimiškus žinojimo santykius (pavyzdžiui, mokytojo – mokinio, gydytojo – paciento)⁸.

Tokią galios sampratą Foucault priešstato ir marksistinei galios sampratai, pagal kurią galia redukuotina į visiškai aiškų substancinį „šaltinį“ – buržuazijos interesus. Tačiau nors fukoiškoji galios samprata ir akivaizdžiai skiriasi nuo marksistinės galios sampratos, istorinio-ontologinio ir genealoginio metodų lyginimo kontekste svarbu pažymėti, kad galios realizaciją neperskiriamai susaistydama su socialinėmis praktikomis Foucault savo mąstyme visgi išlaikė tai, ką bendriausia prasme būtų galima pavadinti „marksistinio objektyvizmo likučiais“. Socialines praktikas aptardamas kaip neabejotinai realias (pvz., žr. Foucault 2008: 19), be to, jas traktuodamas kaip kertinį socialinės tikrovės „konstrukcinį“ elementą, Foucault, nepaisant genealoginiame metode glūdėjusių antistruktūralistinių intencijų, išsaugojo idėją, jog *de facto* struktūros – kad ir praktikų forma – vis dėlto egzistuoja. Net ir žvelgdamas į socialinę tikrovę kaip į „konstruklą“ Foucault patį tikrovės „konstravimo“, ar „gamybos“, procesą dar traktavo palyginti objektyvistiškai, neatsisakydamas realistinio požiūrio bent jau tikrovę konstituojančios „medžiagos“ atžvilgiu. Šie objektyvistinio mąstymo likučiai Foucault leido tvirtinti, jog „[i]storija [...] turi labiau karo, o ne kalbos formą: ga-

lios santykius, o ne reikšmės santykius. [...] ji [*istorija* – M. M.] yra inteligibili ir turėtų būti pasiduodanti analizei iki smulkiausios detalės, bet taip yra sutinkamai su pasipriešinimų, strategijų ir taktikų inteligibilumu“ (Foucault 1980: 114).

Savo ruožtu siekiant maksimaliai išryškinti tipologinius Hackingo mąstymo bruožus arba, kalbant veberišškai, rekonstruoti jo istorinę ontologiją kaip idealų tipą⁹, reikėtų konstatuoti, jog Hackingas socialinės tikrovės „gamybos“ procese įgalino faktiškai visų objektyvizmo liekanų eliminavimą. Heidegeriška dvasia istorines socialinių esinių ištakas susiedamas su kalbos aktu Hackingas istorijai suteikė, vartojant Foucault kalbines analogijas, kalbos formą. Hackingui būtent kalba yra fundamentalus konstitucinis socialinės tikrovės mechanizmas. Neatsitiktinai Hackingas save pristato kaip dinaminį nominalistą, besidominį tuo, kaip mūsų įvardijimo praktikos (*practices of naming*) sąveikauja su tais dalykais, kuriuos mes įvardijame (Hacking 2002: 2). Požiūris, jog nesama tokio dalyko kaip ikikonceptualinis buvimo būdas (pvz., žr. *ibid.*: 75), atskleidžia, jog Hackingo mąstymo požiūriu socialinės tikrovės esiniai suprastini kaip neturintys jokio substancinio pamato.

Hackingo įvykdytas socialinės tikrovės „sukalbinimas“ leido kur kas stipriau įtvirtinti poziciją pastarosios atžvilgiu kaip „nesančios esaties“. Foucault mąstyme šią poziciją silpnino palyginti realistinė pažiūra į galios mechanizmus, o konkrečiai – šių

⁸ Analizuodamas galios (*power*) sąvokos raidą ir svarbą šiuolaikinėje filosofijoje Pierre Mannent konstatuoja (2005: 163), kad jau Locke'o filosofijoje „*power*“ yra tarpinis etapas [...] kelyje, vedančiame iš substancijos pasaulio į santykio pasaulį; nesuklysimė pasakydami, jog antiesencialistiniame Foucault mąstyme, kuriame akivaizdžiai postuluojamas „santykinės tikrovės“ modelis, pastaroji galios kaip substancijos „pakaitalo“ samprata yra radikalizuojama ir išplėtojama iki loginės jos pabaigos.

⁹ Šis straipsnis yra sumanytas kaip filosofinis, o ne mokslinis idėjų istorijos darbas, tad jame nesistengiama aprašyti Hackingo pažiūrų evoliucijos ir kaitos. Nors tai jau būtų kito straipsnio tema, šio straipsnio autorius mano, kad apskritai tą padaryti, siekiant kiek įmanoma adekviau įvertinti Hackingo svyravimų ir nenuoseklumų teorinę reikšmę, būtų aktualu.

mechanizmų „nešėjas“ socialines praktikas. Nors esinys, Foucault požiūriu, iš esmės tėra galios mechanizmų manifestacija, t. y. *per se* neegzistuojantis dalykas, vis dėlto jį konstituojančių galios mechanizmų, besireiškiančių socialinių praktikų forma, realumo faktas komplikavo paties esinio redukavimo arba, vartojant pomodernistinę terminiją, dekonstravimo į absoliutų niekį procesą. Tačiau Hackingas, postuludamas egzistencinę kalbos akto svarbą ar netgi pirmumą socialinės tikrovės atžvilgiu, teoriškai atvėrė tokią galimybę; tarus, jog nesama nieko aprioriško kalbai, arba ikikalbiško, drauge neišvengiamai tektų pripažinti, jog ir šitokios tikrovės esinius konstituojantys mechanizmai iš esmės taip pat yra kalbiniai.

Kalbos ir etikos susietis istorinėje ontologijoje

Kalba Hackingo mąstymo požiūriu traktuotina ne tik kaip socialinės tikrovės „generavimo“ įrankis, leidžiantis nesamybei steigtis kaip esamybei, bet ir kaip priemonė, efektyviai slepianti tokios „esamybės“ genetinį kvazi-tikroviškumą – t. y. jos virtualumą ar nerealumą. Pastarasis kalbos potencialas akivaizdžiai atsiskleidžia to, ką Hackingas vadina „žmogiškosiomis rūšimis“ (*human kinds*), atveju. Žmogiškosios rūšys¹⁰ daugiausia tyrinėjamos ir todėl dažniausiai pasitaikančios socialiniuose moksluose. Nors pastarieji mokslai stengiasi atkartoti gamtos mokslams būdingas priežastingumo ir dėsningumo formas, vis dėlto tas faktas, jog šių mokslų objektai – tiek atskiras žmogus,

tiek žmonių grupės – turi nuo jų neatsiejamą sąmoningumo savybę, lemia tai, jog pažinimas, susijęs su žmogiškosiomis rūšimis, pasižymi grįžtamaisiais ryšiais (*looping effects*) (smulčiau žr. Hacking 1995a)¹¹.

Hackingas atkreipia dėmesį į tai, kad žmonių atžvilgiu taikomų kalbinių apibūdinimų (teorinio konceptualizavimo) bei jų pagrindu vykdomo rūšiavimo (klasifikavimo) praktikos turi akivaizdų poveikį – dėl jose glūdinčių moralinių konotacijų jos žmonėms teikia ne tik naujus būdus praeities patirčių vertinimams ir atveria naujas savi-vokos perspektyvas, bet ir formuoja naujus elgesio modelius. Šių modelių pagrindu kintantis „rūšiuojamų“ žmonių elgesys savo ruožtu lemia turimų žinių pervertinimą, arba naujo „žinojimo“ produkavimą, kuris atitinkamai įtvirtinamas kaip naujas normatyvinis elgesio orientyras. Žvelgiant į šį vyksmą iš platesnės filosofinės perspektyvos, būtų galima teigti, kad tokiu būdu cikliška kintanti klasifikacija faktiškai esti grynoji niekio manifestacija, nes ją iš esmės grindžia nyčiškoji „amžinojo grįžimo“ idėja – arba „amžinojo ne tai“ principas; vienintelis dalykas, palaikantis klasifikacijos realumo iliuziją ir įgalinantis tolesnius klasifikavimo procesus, tampa klasifikacijos vardas bei su juo siejami steigiamieji kalbiniai aktai – arba, vartojant heidegeriškosios filosofijos išraiškas, kalbiškai steigiama būtis kaip nepaslėptis.

¹⁰ Pavyzdžiui, vaikų išnaudotojai, homoseksualai, bedarbiai, daugybinį asmenybės sutrikimą turintys asmenys, neįgalieji, besilaukiančios paauglės, autistai traktuotini kaip žmogiškosios rūšys.

¹¹ Žmogiškąsias rūšis Hackingas apibūdina kaip „interaktyvias“, o gamtines rūšis (*natural kinds*) – kaip „indiferentiškas“. Tas faktas, jog, pavyzdžiui, kvarkai, skirtingai nei žmonės, nėra nei sąmoningi, nei moraliniai veikėjai, lemia tai, jog nesama ir grįžtamųjų ryšių, susijusių su kvarkais (Hacking 1999: 59). Kaip teigia Hackingas (ibid: 105), „[k]lasifikacija „kvarkas“ yra indiferentiška ta prasme, kad kvarko pavadinimas kvarku nesudaro jokio skirtumo kvarkui“.

Remiantis tuo, kas pasakyta, yra aišku, jog Hackingo plėtojamoje istorinėje ontologijoje kalba – ir ypač turinti mokslinę-eksperimentinę formą – vertintina ne tik kaip socialinės tikrovės, bet ir etikos – suvoktos kaip priimtino individų elgesio tokioje tikrovėje – eksperimentinio generavimo šaltinis. Kadangi šiame straipsnyje nesiekama išsamiai aptarti Foucault ir Hackingo pažiūrų į etiką, pakaks pasakyti, kad Hackingo įvykdytas Foucault genealoginės tyrinėjimų strategijos „suanalitinimas“, t. y. koncentravimasis pirmiausia į giluminę kalbos ir jos efektų analizę, o ne į „fenomeniškų“ socialinių mechanizmų aptartį, Hackingui leido tvirtai užčiuopti (po)moderniajai etikai būdingą konstruktyvistinį pobūdį ir nihilistinį turinį. Plėtodamas istorinę-ontologinę žmogiškųjų rūšių koncepciją Hackingas sugebėjo išsamiai aprašyti tokios etikos, ar, sakytume, etiškai „dekoruotos“ šiuolaikinės socialinės inžinerijos, technologinę pusę, t. y. atskleisti mechanizmus, kaip, vartojant paties Hackingo pasakymus, yra „perrašomos sielos“ – arba parodyti, kaip praktiškai yra vykdoma „žmonių gamyba“¹².

Tai teiktų pagrindą tvirtinti, jog istorinės ontologijos teorinė prieiga yra tinkamas metodologinis įrankis analizuoti pomoderno sąlygomis vykstantį ir reflektivių bei ekspertiniu žinojimu grindžiamą šiuolaikinių žmonių kismą, normatyviai apibrėžiantį ir transformuojantį jų veikimo bei elgesio parametrus. Tačiau kartu derėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad faktiškai vadovaudamasis kalbos absoliuto idėja Hackingas savo-

tiškai „neutralizavo“ jo paties eksplikuotą žmogaus „gamybos“ procesą, atverdamas galimybę pastarąjį reprezentuoti ne kaip išorinės prievartos, arba „galios žaidimų“, bet kaip tariamai neutralių ekspertinių „kalbos žaidimų“ išdavą. Tai yra ryškus skirtumas lyginant su Foucault, kuris galią pripažindamas kertiniu socialinę tikrovę struktūrinančiu veiksmu genealogiją apsaugojo nuo šios Hackingo istorinei ontologijai būdingos socialinės inžinerijos „neutralizavimo“ ir kartu jos etinio „estetizavimo“ tendencijos.

Norint tuo įsitikinti, pakaktų pasakyti, jog į socialinę tikrovę žvelgdamas per galios prizmę Foucault sugebėjo išgryninti šitokios tikrovės bei ją grindžiančių socialinių normų legalistinių (prievartinį) pobūdį, parodydamas, jog šiuolaikinis individas yra formuojamas kone visur prasiskvebiančių galios santykių, verčiančių jį elgtis pagal „socialiai įprasmintos“ epistemos – arba tiesos režimo – nubrėžtas gaires. Savo ruožtu Hackingo įvykdytas etinės dimensijos įvedimas į socialinės tikrovės (pažinimo) modelį iš esmės žymėjo Foucault eliminuotos „antipozityvistinės“ nyčiškosios dvasios reabilitaciją. Nors fukoiškosios žinojimo-galios idėjos, referuojančios į prievartinį socialinės tikrovės pobūdį, Hackingo istorinėje ontologijoje ir nebuvo galutinai atsisakyta, tačiau pastarosios idėjos papildymas etiniu aspektu lėmė tai, jog dar Kanto atskirtos legalumo ir moralumo (etiškumo) linijos buvo supintos į Gordijo mazgą. Tai reiškia, jog Foucault darbuose „atkasinetos“ galios santykių struktūros Hackingo darbuose buvo ypatingu būdu „estetizuotos“, „užpilant“ jas etikos sluoksniu ir tokiu būdu faktiškai panaikinant principinę šių „sluoksnių“ analitinio atskyrimo galimybę.

¹² Žmonių kaip „gaminamų“ esinių motyvas Hackingo mąstyme yra ryškus: „Mes perdirbame (*remake*) pasaulį, bet mes sukuriame (*make up*) žmones“ (Hacking 2002: 49–50). Ši tema ataidi ir garsiajame Hackingo veikalė *Perrašant sielą: daugybinė asmenybė ir atminties mokslai* (1995b).

Išvados

Pereinant prie šio straipsnio apibendrinimų akcentuotina tai, jog tiek Foucault genealogija, tiek Hackingo istorinė ontologija yra socialinio pažinimo metodai, grindžiami socialinės tikrovės kaip „konstrukto“ idėja. Tačiau atidžiau vertinant aptartų metodų specifiką ir vietą teoriniame esencializmo ir konstruktyvizmo dilemos kontekste derėtų pažymėti, kad nors abiejų šiuos metodus išplėtojusių mąstytojų pažiūros yra priskirtinos prie pomoderniojo socialinio konstruktyvizmo, vis dėlto genealogiją grindžiančiame požiūryje į istorijos ir socialinės tikrovės konstitutyvinę sąveiką vis dar galima aptikti objektyvistinio mąstymo likučių, o savo ruožtu istorinėje ontologijoje iš esmės galutinai atsisakoma objektyvizmo nuostatų ir atveriamas radikaliam antiesencialistinės pažiūros į socialinę tikrovę perspektyva. Siekiant kiek įmanoma aiškiau nubrėžti skirtį tarp Foucault ir Hackingo požiūrių į socialinę tikrovę bei jos radimąsi, į pagalbą pravartu pasitelkti teologinius įvaizdžius: remiantis Foucault mąstymu, socialinė tikrovė galėtų būti aiškinama iš demiurgiškosios perspektyvos, t. y. kaip „konstruojama“ apioriškai egzistuojančios „medžiagos“ – socialinių praktikų – pagrindu, o Hackingo pažiūros faktiškai įgalina traktuoti socialinę tikrovę kaip kuriamą *ex nihilo* per kalbos aktą.

Fundamentaliai „sukalbindamas“ socialinę tikrovę Hackingas ne tik radikalizavo tikrovės kaip „nesančios esaties“, ar kvazi-

-tikrovės, „nužymėtos“ kaip grynai kalbinės esaties, sampratą, bet ir atvėrė galimybę eksplikuoti normatyvinio žmogiškojo elgesio tokioje tikrovėje „generavimo“ mechanizmą. Hackingo išplėtota „žmogiškųjų rūšių“ koncepcija įtikinamai pademonstravo kalbos – ypač ekspertinės – galią lemti individų elgesį. Tačiau pažymėtina ir tai, jog Hackingo mąstymo perspektyvoje besiskleidžianti kalbos absoliuto idėja paradoksaliu būdu įėmė ne tik šiuolaikinės socialinės inžinerijos eksplikavimo potencialą, bet ir, sakytume, priešingą – jos, kaip individų atžvilgiu taikomos išorinės prievartos, „neutralizavimo“ ir etinio „estetizavimo“ tendenciją. Tai, jog istorinės ontologijos teorinėje perspektyvoje istorinė socialinės tikrovės išstata įgyja kalbinę, o ne – kaip genealogijos atveju – karo, arba galios santykių, formą, yra akivaizdžiausias to patvirtinimas.

Šis kalbos statuso ambivalentiškumas iškelia probleminį klausimą, ar Hackingo istorinėje ontologijoje plėtojama etinė koncepcija turėtų būti traktuojama kaip „konstruktyvistinės“ (po)moderniosios etikos kritika ar, atvirkščiai, kaip jos pateisinimas ar netgi tam tikra jos atmaina. Atsižvelgiant į tai, jog šiame straipsnyje siekta ne išsamiai pristatyti Hackingo pažiūras į etiką, o tiesiog nustatyti pamatines prielaidas, leidusias etikos dimensijai įgyti svarbų teorinį statusą istorinėje ontologijoje, pakaks pažymėti, jog vykdant tolesnius istorinės ontologijos tyrinėjimus yra aktualu rasti atsakymą į pastarąjį klausimą.

LITERATŪRA

- Adomonis, E. 2009. Apie stebėjimus. *Logos* 61: 6–12.
- Baranova, J. 2007. *Nietzsche ir postmodernizmas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Cooper, R. V. 2004. Why Hacking is Wrong about Human Kinds. *British Journal for the Philosophy of Science* 55(1): 73–85.
- Foucault, M. 1972. *The Archeology of Knowledge. The Discourse on Language*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. 1980. Truth and Power. In C. Gordon (ed.). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. New York: Pantheon Books, p. 109–133.
- Foucault, M. 1984. On the Genealogy of Ethics: An Overview of Work in Progress. In P. Rabinow (ed.). *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books, p. 340–372.
- Foucault, M. 2004. *The Order of Things: An Archeology of the Human Sciences*. London and New York: Routledge.
- Foucault, M. 2008. Lecture one: 10 January 1979. In M. Senellart (ed.). *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–1979*. New York: Picador, p. 1–25.
- Habermas, J. 2002. *Modernybės filosofinis diskursas*. Vilnius: Alma littera.
- Hacking, I. 1995a. The Looping Effects of Human Kinds. In Dan Sperber, David Premack, Ann James Premack (eds.). *Causal Cognition: A Multidisciplinary Debate*. New York, NY: Oxford University Press, p. 351–383.
- Hacking, I. 1995b. *Rewriting the Soul: Multiple Personality and the Sciences of Memory*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Hacking, I. 1999. *The Social Construction of What?* Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press.
- Hacking, I. 2002. *Historical Ontology*. Cambridge; London: Harvard University Press.
- Hacking, I. *Asmeninė Iano Hackingo internetinė svetainė*. Prieiga per internetą: <http://www.ianhacking.com/education.html> [žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.].
- Heidegeris, M. 1992. Nyčės žodis „Dievas mirė“. In A. Šliogeris (sud.). *Rinktiniai raštai/Martynas Heidegeris*. Vilnius: Mintis, p. 168–216.
- Mannent, P. 2005. *Žmogaus miestas*. Vilnius: Margi raštai.
- Martínez, M. L. 2009. Ian Hackings's Proposal for the Distinction between Natural and Social Sciences. *Philosophy of the Social Sciences* 39 (2): 212–234.
- Murphy, D. 2001. Hacking's Reconciliation: Putting the Biological and Sociological together in the Explanation of Mental Illness. *Philosophy of the Social Sciences* 31 (2): 139–162.
- Nietzsche, F. 1995. *Linksmasis mokslas*. Vilnius: Pradai.
- Nietzsche, F. 2000. *Stabų saulėlydis, arba Kaip filosofuojama kaju*. Vilnius: Strofa.
- Radžvilas, V. 2014. Nuo *factum* prie *faciendum*: istoriškumo, socialumo ir politiškumo dialektika kaip istorijos okupacijos prielaida. In *Istorinės atminties diskurso prielaidos ir prieštaravimai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Vilniaus universiteto leidykla, p. 28–41.
- Ricoeur, P. 1970. *Freud and Philosophy: An Essay on Interpretation*. New Haven; London: Yale University Press.
- Šliogeris, A. 1990. Hėgelio istorijos filosofija. In G. Hėgelis. *Istorijos filosofija*. Vilnius: Mintis, p. 5–24.
- Šliogeris, A. 1991. Frydricho Nyčės antifilosofija. In A. Šliogeris (sud.). *Rinktiniai raštai / Frydrichas Nyčė*. Vilnius: Mintis, p. 5–18.
- Taylor, C. 1987. Foucault on Freedom and Truth. In D. C. Hoy (ed.). *Foucault: A Critical Reader*. Oxford; New York: Basil Blackwell, p. 69–102.
- Walzer, M. 1992. *Kritikų draugija: visuomenės kritika ir politinis angažuotumas dvidešimtajame amžiuje*. Vilnius: Pradai.

THE RELATION BETWEEN IAN HACKING'S HISTORICAL ONTOLOGY AND MICHEL FOUCAULT'S GENEALOGY

Marius Markuckas

Abstract. In the article, the social research method of historical ontology developed by Ian Hacking is presented alongside with the overview of the key conceptual sources of this method. My main focus is on the discussion of the relation between Hacking's historical ontology and Foucault's genealogy. It is shown that despite the fact of Foucault's significant theoretical influence upon Hacking's thinking, there are differences between the approaches to history that base the historical ontology and genealogy as the construction field of social reality and its modus of being. It is concluded that in the historical ontology the acknowledgement of "language games", but not as a constitutive mechanism of social reality as in the case of genealogy "power games", enabled Hacking to radicalize the antiessentialist concept of this sort of reality as "non-existent entity", or quasi-reality, i.e. "marked out" as purely linguistic entity. It is also stated that, on the one hand, for Hacking the fundamental "languagability" of social reality has opened up the possibility to identify and explicate constructivist and nihilistic nature of (post)modern ethics, but, on the other hand, it contained "neutralization" and ethical "aestheticization" tendency of the modern social engineering, as an external coercion applied in respect of individuals.

Keywords: Hacking, historical ontology, human kinds, Foucault, genealogy

Įteikta 2015 m. lapkričio 30 d.